

DE HOLSTEEN

In het noord-oostelijk deel van Zonhoven, vlakbij het kruispunt van de Hengelhoefseweg en de Holsteenweg, liggen een aantal reusachtige stenen verscholen tussen het struikgewas en gedeeltelijk bedolven onder het zand. De stenen zijn grillig van vorm en vertonen talrijke ronde uithollingen. De naam "De Holsteen", die reeds in 1432 in een dokument wordt vermeld, houdt vermoedelijk met deze fenomenen verband.

Van oudsher hebben deze reusachtige stenen tot de verbeelding van de mensen gesproken. Er zijn dan ook heel wat verhalen en fabeltjes over deze stenen de wereld in gestuurd.

De eerste hypothese kwam van H. Schuermans die de stenen in 1862 omschreef als een overblijfsel van een druïdisch megalitisch bouwwerk (zoals bijvoorbeeld Stonehenge). In 1886 oppert de geoloog E. Delvaux dat de stenen door een gletsjer of een rivier hier terecht gekomen zouden zijn, terwijl een collega van hem, C. Bamps, eerder meent dat de stenen ter plaatse gevormd zijn. A. de Behault de Dornon doet in 1924 enkele sonderingen rond de stenen. Hij komt tot de slotsom dat de verschillende stenen één aaneengesloten geheel vormen en dat enkel de toppen van dit gesteentecomplex boven het zand uitsteken. In 1922 onderzoeken J. Hamal-Nandrin en J. Servais een steen waarop eigenaardige gleuven voorkomen. Zij menen dat de gleuven

ontstonden door het polijsten van werktuigen. De afwezigheid van roestsporen op het steenoppervlak wijst er volgens hen op dat de polijstsporen van prehistorische oorsprong zouden zijn. Bewijzen kunnen zij dit echter niet. Ook de opgravingen die de fraters van het St. Jan Berchmansgesticht van Zonhoven in 1935 en 1936 uitvoeren, leveren geen bewijsmateriaal hiervoor. Hierdoor komt wel aan het licht dat het wel degelijk om verschillende losse stenen gaat. Uit opmetingen blijkt bovendien dat de stenen fenomenale afmetingen hebben : de polijststeen bijvoorbeeld meet 7 m x 5 m 50 x 2 m.

Het petrografisch onderzoek dat in 1987 door Y. David uitgevoerd werd, leverde heel wat nieuwe informatie omtrent het ontstaan van de stenen. Met zekerheid kan nu gesteld worden dat de steenblokken noch door de natuur, noch door de mens van elders werden aangevoerd, maar hier terplaatse op volkomen natuurlijke wijze zijn ontstaan. De blokken zijn opgebouwd uit kwartsrijk zeezand, dat hier in de periode van het Mioceen, ongeveer 15 miljoen jaren geleden, werd afgezet. Welke geologische processen nu precies tot het ontstaan hebben geleid, is nog niet met absolute zekerheid uitgemaakt. Vermoedelijk zijn de stenen in twee fasen in het zand gevormd. In een eerste fase werd zachte zandsteen opgebouwd door diagenese, een proces van verkittung en samendrukking dat optreedt bij bedekking met een ander materiaal. In het geval van de Holsteen geschiedde deze verkittung waarschijnlijk onder een bruinkool- of lignietlaag die hier vele miljoenen jaren

geleden in een met riet en houtplanten begroeid kustlandschap werd gevormd en die thans door erosiewerking helemaal verdwenen is. Daarbij veroorzaakten vooral de humuszuren die uit de plantenresten vrijkwamen een aaneenkitting van het onderliggende zand. In een tweede fase, die zich in het Jong-Pleistoceen, tussen 130.000 en 10.000 jaren geleden, afspeelde, werd op het zandsteen een dunne en harde buitenkorst gevormd. Deze korst sloot het binnenste van het zandsteen voor verdere verharding af. Wellicht werd het Holsteenterrein tijdens de warmere periodes van het Jong-Pleistoceen regelmatig overspoeld door het bekensysteem van de Rooster- en Slangebeek. Daarbij kon zich door herhaaldelijk oplossen en neerslaan van siliciumoxide de buitenkorst vormen. Ook schommelingen in de grondwaterstand hebben mogelijk een belangrijke rol gespeeld in deze korstvorming. Diezelfde natuurprocessen, samen met wind- en ijerosie in de koudere fasen van het Jong-Pleistoceen hebben aan de zandsteenblokken hun huidig, zeer grillig uitzicht verleend. Voor het voorkomen op de stenen van de talrijke ronde uithollingen en doorboringen hoeft dus geen menselijke oorzaak gezocht te worden. In hoofdzaak gaat het hier om fossiele dier- en wortelgangen, waarvan de zachtere opvulling in de loop der tijden door water en wind uitgeschuurd werd.

In 1987, in opdracht van het gemeentebestuur van Zonhoven, leidde archeoloog Dirk Huyge van het Laboratorium van Prehistorie van de K. U. Leuven een opgravingsproject dat tot doel had de Holsteen aan een grondig

oudheidkundig onderzoek te onderwerpen. Hierdoor kwam heel wat informatie aan het licht omtrent de steen met polijstsporen. Vooreerst bleek uit de bodemdoorsneden dat deze steen reeds 10.000 jaren geleden aan de oppervlakte zichtbaar was en dus voor menselijk gebruik beschikbaar. In de door vroegere opgravingen verstoorde grondlagen rond de polijststeen werden een honderdtal prehistorische voorwerpen ingezameld. In hoofdzaak ging het om onbewerkte vuursteenschilfers, soms evenwel ook om echte werktuigen. De meeste van deze voorwerpen horen toe aan een jagersnederzetting uit het Vroeg- of Midden-Mesolithicum. Ze zijn ongeveer 10.000 tot 7.000 jaren oud en houden wellicht verband met gelijkaardige vondsten op de nabijgelegen Kapelberg. Gemakkelijk kan men zich voorstellen dat precies het zandsteenblok een aantrekkingspunt voor de prehistorisch mens was en dat het mogelijk dienst heeft gedaan als fundament of wand bij de optrekking van een tijdelijke schuilplaats. Voor het polijsten van voorwerpen zullen de mesolitische jagers de steen evenwel nog niet gebruikt hebben.

De archeologen waren dan ook gelukkig met de unieke vondst van een kleine schilfer van een gepolijst vuurstenen voorwerp, nl. een bijl of een beitel. Dergelijke gepolijste voorwerpen waren in onze gewesten in gebruik vanaf het Midden-Neolithicum tot en met de Bronstijd. Op de tijdschaal moet de schilfer dus ergens tussen 4.300 en 700 jaar voor Christus gesitueerd worden.

Met deze vondst bleek het prehistorisch karakter van de polijststeen met goede

zekerheid bevestigd. Een nauwgezette studie van het oppervlak wees uit dat niet minder dan 52 polijstsporen voorkomen, waaronder 51 groeven en één vlak polijstgedeelte. Men mag daarom aannemen dat op de steen zowel sneden als boorden en zijvlakken van vuurstenen voorwerpen werden aangeslepen en gladgemaakt. Naast de vorm van de polijstsporen, wijst ook de afwezigheid van roest op het steenoppervlak in de richting van een prehistorisch gebruik. Het gezamenlijk voorkomen van reeksen polijstsporen en natuurlijke depressies die als waterreservoir kunnen hebben dienstgedaan, blijkt eveneens een duidelijke verwijzing naar een prehistorisch polijstprocédé.

Men kan zich natuurlijk de vraag stellen waarom men slechts op één steen polijstsporen heeft teruggevonden. Hoewel de mogelijkheid niet mag uitgesloten worden dat zich elders op het terrein nog bedolven polijststenen bevinden, kan deze bijzonderheid volgens de heer Dirk Huyge wijzen op het feit dat het gebruik van de bewuste polijststeen traditioneel bepaald was en eventueel tegen een magisch-religieuze achtergrond moet gesitueerd worden.

Als archeologisch monument is de prehistorische polijststeen van de Holsteen uniek in Vlaanderen. In het zuiden van het land zijn wel op vier andere plaatsen, in de provincies Namen en Luxemburg, gelijkaardige polijststenen teruggevonden.

Pirotte Guido 2002

PREHISTORISCHE
POLIJSTSTEEN

ZONHOVEN